

سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاهی

زهرا ابادری^۱ و رویا پورنقی^۲

چکیده

زمینه و هدف: عصر ما عصر پیشرفت علمی است که پایه آن آموزش و پژوهش علمی است، حال این کتابدارانند که بیشترین نقش را در ارائه این آموزشها به کاربران کتابخانهها دارند. نکته اینجاست که خود کتابداران باید توانایی و سواد اطلاعاتی کافی داشته باشند تا بتوانند آنها را به مخاطبان خود منتقل کنند و خدمات اطلاع‌رسانی مناسبی به استفاده‌کنندگان از کتابخانهها ارائه کنند.

هدف از این مقاله، بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهها می‌باشد.

روش بررسی: پژوهش حاضر از نوع پیمایشی - توصیفی است. برای گردآوری اطلاعات از روش سرشماری استفاده شده و پرسشنامه تهیه شده در اختیار کلیه کارکنان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاههای علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی که برابر ۱۰۰ نفر بودند، قرار گرفت. پرسشنامه شامل ۳۱ سؤال بسته و در دو قسمت تهیه شده بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری Spss، از روشهای آمار توصیفی، نظیر تهیه

۱. دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی.

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی.

جداول فراوانی، نمودارهای ستونی و محاسبه شاخصهای مرکزی، مانند میانگین، استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد که بیشترین استفاده افراد از بانکهای اطلاعاتی پیوسته (۵۸ درصد)، اینترنت (۶۹ درصد) و فهرست کامپیوتری (۷۱ درصد) است. کتابداران دانشگاه تربیت مدرس با میانگین ۴/۱۳ بیشترین مهارت در استفاده از منابع را دارند و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با میانگین ۳/۶۲ کمترین مهارت را دارند. بیشترین استفاده از منابع کتب فارسی ۳/۸۲ و پایگاههای اطلاعاتی ۳/۵۶ می‌باشد. مهمترین روش روزآمدسازی و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری استفاده از اینترنت (۸۰ درصد) است. بیشترین مشکلات آنها در کسب اطلاعات تخصصی، عدم آگاهی از منابع جدید (۶۴ درصد)، عدم تسلط به زبان انگلیسی (۵۲ درصد) و عدم مهارت در استفاده از رایانه (۵۰ درصد) است. کتابخانه‌های دانشگاههای مورد بررسی، برای کارکنان خود امکان شرکت در کارگاههای آموزشی یک یا چند روزه و همچنین آموزشهای تخصصی کوتاه مدت را بیش از سایر فعاليتها فراهم نموده‌اند. آموزشهای ضمن خدمت تا حدی در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران مؤثر بوده و ۹۲ درصد کتابداران معتقدند که دریافت اطلاعات علمی تأثیر زیادی در کارایی کتابدار دانشگاهی دارد و اهمیت آموزش ضمن خدمت کتابداری را در حد بسیار زیادی ارزیابی کرده‌اند.

نتیجه‌گیری: برخلاف فرضیه این پژوهش مبنی بر اینکه کتابداران کتابخانه‌های مرکزی از سواد اطلاعاتی مطلوبی برخوردارند، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سطح سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهها در حد متوسطی است و در حد مطلوبی قرار ندارد. با توجه به این یافته‌ها، برگزاری کلاسهای آموزش ضمن خدمت، زبان انگلیسی و ICDL در دانشگاهها پیشنهاد می‌شود.

کلید واژه‌ها: سواد اطلاعاتی، کتابداران، کتابخانه‌های دانشگاهی.

مقدمه

در عصری که حجم عظیم انتشارات و اطلاعات تولید شده، فرصت مطالعه همه آنها را برای ما از بین برده است، داشتن سواد اطلاعاتی اهمیت بسیاری دارد. سواد اطلاعاتی وسیله‌ای برای توانمندسازی فردی است که به مهارت فردی در تحلیل،

اتخاذ تصمیمات محققانه و یا استقلال در جستجوی حقیقت می‌انجامد.^۱ عبارت سواد اطلاعاتی برای اولین بار در سال ۱۹۷۰، در مورد استفاده از کتابخانه‌ها مطرح شد^۲ و سال ۱۹۹۰ سال بین‌المللی سواد نامیده شد.

در سال ۱۹۹۰ بر اساس تعریف انجمن کتابداری آمریکا، با سواد اطلاعاتی فردی است که شخص توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات را دارد و می‌تواند به جا یابی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز بپردازد و بالاخره نحوه یادگیری را فراگیرد. شیوه تفکر در مورد اطلاعات، به عنوان ضروریات زندگی روزمره و برقراری ارتباط انسانها با یکدیگر در جوامع اطلاعاتی، در ۱۹۹۲ توسط مارایس بیان گردید.^۳ وبر و جانستون نیز در سال ۲۰۰۱ تعریفی گسترده‌تر پیشنهاد کردند.^۴ بروس نیز سواد اطلاعاتی را به عنوان مجموعه مهارتهایی توصیف کرده است که یاریگر افراد در یافتن اطلاعات مورد نیاز هستند و به فراگیری در طول تمام عمر افراد منجر می‌شوند.^۵ یادگیری تمام عمر، تفکر انتقادی، توانایی حل مسأله و تصمیم‌گیری مبتنی بر اطلاعات در شرایط گوناگون، خود راهبری، همکاری و مشارکت، نوآوری و بالاخره فراگیری نحوه یادگیری از جمله کارکردهای عمده سواد اطلاعاتی به حساب می‌آیند که در واقع فراگیری سواد اطلاعاتی را از اهمیت ویژه‌ای برخوردار ساخته‌اند.^۶ سازمانهای بین‌المللی نیز تحقیقات و بیانیه‌هایی در زمینه سواد اطلاعاتی ارائه داده‌اند.

1. American library Association Presidential Committee on Information Literacy, Final report, Chicago, III, ALA, 1989.
۲. فورد، ب. ج، ۱۳۷۴، سواد اطلاعاتی به عنوان یک مانع، ترجمه ثریا قزل ایاق، در گزیده مقالات ایفلا (کوبا: ۲۱-۲۷ اوت ۱۹۹۴). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۲۴-۲۳۴.
۳. نظری، م، ۱۳۸۴، سواد اطلاعاتی. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ص ۳۳-۴۲ و ۶۲-۹۲.
4. Webber, S., johanston, B., 2003, information Literacy: Definitions and Models. <http://dis.shef.ac.uk/literacy/difinitions.htm> (4may2003)
5. Angeley, R., Purdue, J., 2001, information Literacy: an overview. <http://www.ac.wvu.edu/~dialogue/issue6.html>
۶. کورن، م، ۱۳۷۸، حق دسترسی به اطلاعات به عنوان شرطی برای پیشرفت بشر، ترجمه آتش جعفرنژاد، گزیده مقالات ایفلا ۹۷ (دانمارک: ۳۱ اوت - ۵ سپتامبر ۱۹۹۷). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۹۰-۱۱۶.
۷. سوزا، ف. د، ۱۳۷۵، ایفلا: نیروی پشتیبانی آزادی بیان، دفاع از آزادی بیان مسؤلیت همگان است، ترجمه فریبرز خسروی. در گزیده مقالات ایفلا ۹۵ (ترکیه ۲۰-۲۱ اوت ۱۹۹۵). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۱۳۵-۱۴۲.

از دیدگاه یونسکو در این مورد نقش مهم اجتماعی و فرهنگی بر عهده کتابخانه است.^۱ در کنفرانس ۱۹۹۳ ایفلا، داشتن برنامه‌ها و فعالیتهای مشترک در زمینه آموزش استفاده کنندگان، به عنوان یکی از راههای مؤثر پرداختن به موضوع سواد اطلاعاتی در حوزه‌های علوم و تکنولوژی بیان شد.^۲ مرکز منابع و اطلاعات تعلیم و تربیت (اریک)، فعالانه در گردآوری اسناد و مدارک مربوط به سواد اطلاعاتی از سراسر جهان برای ذخیره در پایگاه اطلاعاتی می‌کوشد.^۳ در دهه گذشته، اقدامات بسیاری در زمینه سواد اطلاعاتی در سراسر جهان ثبت شده که در این میان، به‌طور ویژه، می‌توان به آنچه در آمریکای شمالی، استرالیا، آفریقای جنوبی و اروپای شمالی صورت پذیرفته است اشاره کرد.^۴

کتابداران بیشترین نقش را در ارائه آموزش به کاربران کتابخانه‌ها دارند. از این رو خود کتابداران باید توانایی و سواد اطلاعاتی کافی داشته باشند تا بتوانند آنها را به مخاطبان خود منتقل کنند و خدمات اطلاع رسانی مناسبی به استفاده کنندگان از کتابخانه‌ها ارائه کنند. فقدان سواد اطلاعاتی در نزد کتابداران منجر به استفاده ناموفق از منابع می‌شود و بدین جهت سرمایه‌های عظیم مالی و انسانی که صرف تهیه، خرید و مجموعه‌سازی و سازماندهی انواع مواد و منابع علمی خارجی و داخلی می‌گردد، نمی‌تواند بالاترین بازده و بهره‌وری را به جامعه دانشگاهی برساند. مشخص شدن سطح سواد اطلاعاتی کتابداران می‌تواند در برنامه‌ریزی آموزشی و آموزش ضمن خدمت برای آنان مؤثر باشد.

هدف از این مقاله بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاههای تهران، تربیت مدرس، شهید بهشتی، علوم پزشکی ایران و علوم پزشکی شهید بهشتی، می‌باشد و در صدد پاسخگویی به این پرسش است که آیا این کتابداران طی چند سال تحصیل در دانشگاه و طی چند سال تجربه کاری و خدمت در کتابخانه، سواد اطلاعاتی کافی، مشتمل بر آشنایی با اصول استفاده از کتابخانه و منابع اطلاعاتی،

۱. فورد، ب. ج، ۱۳۷۴، سواد اطلاعاتی به عنوان یک مانع، ترجمه ثریا قزل ایاق، در گزیده مقالات ایفلا (کوبا: ۲۱-۲۷ اوت ۱۹۹۴). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۲۴-۲۳۴.

2. Maraise, J.J., 1992, Evaluation of information Literacy as Product of information Education. South African Journal of Library and information Science, 60 (20): 75-79.

3. Webber, S., Johnston, B., 2003, information Literacy: Definitions and Models. <http://dis.shef.ac.uk/literacy/definitions.htm> (4 may 2003)

4. Bruce, C., Candy, P., 2000, information Literacy around The world. Advances in Programs and research, Wagga Wagga, new south Wales: charles astrut university.

آشنایی با کامپیوتر و متعلقات آن و نرم افزارهای لازم، استفاده از بانکهای اطلاعاتی و شبکه جهانی اینترنت و...، راکسب نموده‌اند یا خیر؟ آیا دانشگاه محل خدمت آنان، آموزشهای ضمن خدمت برای آنان در نظر می‌گیرد و این آموزشها تا چه حد مفید بوده و آموزشهای ضمن خدمت تأثیری در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران داشته است؟ هدف اصلی از آموزش کتابداری و اطلاع رسانی باید پرورش کتابدارانی باشد که در دو زمینه گردآوری و سازماندهی اطلاعات و مدیریت اطلاعات و نحوه استفاده از آنها مهارت داشته باشند تا بتوانند مهارتهای سواد اطلاعاتی را به دست آورند.^۱ دوره‌های معتبر سواد اطلاعاتی که توسط کتابداران در کتابخانه‌ها ارائه می‌شود، می‌تواند باعث تغییر در زمینه‌های آموزشی شود.^۲

کتابداران در حوزه‌های مختلف علوم و فناوری، نقش مهمی در تحقق سواد اطلاعاتی دارند. همچنین کتابداران به دلیل تأثیر خدماتشان در جامعه و لزوم آشنایی و تسلط بر استفاده از ابزارها و فناوری نوین، نیازمند خودآموزی مستمر هستند و به خاطر به دست آوردن مهارتهای لازم در سواد اطلاعاتی، جهت خدمت به افراد جامعه باید بر آموزش همیشگی و مادام‌العمر تأکید ورزند^۳، چراکه یادگیری سواد اطلاعاتی به صورت مادام‌العمر فرد را در چرخه تجربیات و عمل قدرتمند می‌سازد.^۴ لازم است مفهوم سواد اطلاعاتی در برنامه‌های یادگیری کتابداران گنجانده و ادغام شود، به طوری که فراگیران بتوانند نقش یک رهبر را در تجهیز افراد و مؤسسه‌ها ایفا نمایند.^۵

۱. موسوی چلک، ا، ۱۳۸۳، لزوم آموزش ارزیابی کیفیت منابع اینترنتی به کتابداران و استفاده کنندگان به منزله بخشی از برنامه ارتقای سواد اطلاعاتی، همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و موزه‌ها، مشهد ۱ و ۲ خرداد ۱۳۸۳، ص ۴۹۵-۵۰۸.

2. Sharkey, J., 2006, Towards information Fluency: Applying a different model to an information literacy credit course, *References services Review*. 34 (1): 71-85.

۳. صیامیان، ح، شهرابی، ا، ۱۳۸۳، ویژگیهای با سواد اطلاعاتی در قرن بیست و یکم، همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و موزه‌ها، مشهد ۱ و ۲ خرداد ۱۳۸۳. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز اسناد استان قدس رضوی، ص ۴۴۲-۴۴۳.

۴. زمانی، ع، ۱۳۸۲، استانداردهای سواد اطلاعاتی، فصلنامه اطلاع‌رسانی، ۱۹ (۱ و ۲): ۳۴-۴۱.

5. Andretta, S., 2007, Phenomenography: a Conceptual framework for information literacy education, *Aslib proceedings: new information perspectives*, 59 (2): 152-168.

6. Westell, M. Ritchie, L., 1999, information Literacy Group: information Literacy Difinitions and Competencies, university of Calgary library, <http://www.ucalgary.ca/library/ILG/workdef.html> (20 qug 2002)

روش بررسی

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی - توصیفی است. برای گردآوری اطلاعات از روش سرشماری استفاده شده و پرسشنامه تهیه شده در اختیار کلیه کارکنان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی که برابر ۱۰۰ نفر بودند، قرار گرفت.

تحقیق حاضر در طی پنج ماه انجام شد و اطلاعات مورد نیاز برای این تحقیق از طریق پرسشنامه گردآوری شد. پرسشنامه شامل ۳۱ سؤال بسته و در دو قسمت تهیه شده بود: قسمت اول مربوط به مهارت‌های اطلاع‌یابی و ارائه خدمات به کاربران کتابخانه‌های محل خدمت کتابداران بود و قسمت دوم مربوط به بررسی سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاع‌یابی در زمینه رشته کتابداری بود. برای سنجش روایی پرسشنامه از روش اعتبار محتوایی استفاده شد و پرسشنامه تهیه شده مورد تأیید اساتید راهنما و مشاور قرار گرفت. نتایج ضریب آلفای کرونباخ نیز پایایی پرسشنامه را برای تک تک ابعاد و کل سؤالات پرسشنامه مورد تأیید قرار داد. ضریب آلفا برای کل پرسشنامه برابر ۹۵ درصد به دست آمد که این مقدار حاکی از پایایی مناسب و مطلوب سؤالات پرسشنامه بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری SPSS، از روش‌های آمار توصیفی، نظیر تهیه جداول فراوانی، نمودارهای ستونی و محاسبه شاخصهای مرکزی، مانند میانگین، استفاده شده است.

یافته‌ها

۸۰ درصد جامعه پژوهش را زنان تشکیل داده و ۵۳ درصد سن کمتر از ۳۵ سال داشتند. نیمی از کارمندان کتابخانه‌های مورد بررسی (۵۱ درصد) را افراد دارای مدرک تحصیلی لیسانس تشکیل می‌دادند. از لحاظ نوع استخدام، ۴۸ درصد از کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی به صورت کارمند رسمی (به عنوان بیشترین گروه) مشغول فعالیت بودند. از لحاظ میزان سابقه کاری، ۵۲ درصد کارکنان کمتر از ۱۰ سال سابقه فعالیت داشتند.

در پاسخ به اولین سؤال اساسی پژوهش، مبنی بر اینکه سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های مذکور به چه میزان می‌باشد، دو معیار مختلف برای سنجش میزان سواد

اطلاعاتی کارکنان در نظر گرفته شد. در سنجش میزان سواد اطلاعاتی، با استفاده از معیار اول، میزان آشنایی و مهارت کارکنان در زمینه‌های مختلف، از خود افراد، مورد سؤال قرار گرفت و مجموع این متغیرها به عنوان میزان سواد اطلاعاتی کارکنان لحاظ شد. طبق نتایج به دست آمده، میزان سواد اطلاعاتی کارکنان دانشگاه تهران برابر $3/94$ و در حد نسبتاً زیاد، در دانشگاه تربیت مدرس میزان سواد اطلاعاتی برابر $3/90$ و در حد نسبتاً زیاد، در دانشگاه علوم پزشکی ایران میزان سواد اطلاعاتی کارکنان برابر $3/68$ و در حد نه چندان زیاد، در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی میزان سواد اطلاعاتی کارکنان برابر $4/06$ و در حد زیاد و در دانشگاه شهید بهشتی میزان سواد اطلاعاتی بر حسب اظهارات کارکنان برابر $3/72$ به دست آمده است که نشان دهنده سواد اطلاعاتی نسبی کارکنان می‌باشد. در سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بر حسب معیار دوم از نسبت پاسخهای صحیح داده شده به کل سؤالات استفاده شد. نتایج آزمون چهار گزینه‌ای نشان داد که در دانشگاه تهران تنها $49/4$ درصد پاسخهای ارائه شده از سوی کارکنان صحیح بوده است که این امر بیانگر آن است که سواد اطلاعاتی کارکنان دانشگاه تهران در حد متوسط رو به پایین می‌باشد. در دانشگاه تربیت مدرس $56/3$ درصد پاسخهای ارائه شده از سوی کارکنان صحیح بوده است که این امر بیانگر این است که سواد اطلاعاتی کارکنان دانشگاه تربیت مدرس در حد متوسط رو به بالا و در حد مطلوب می‌باشد. در دانشگاه علوم پزشکی ایران $58/6$ درصد پاسخهای ارائه شده از سوی کارکنان صحیح بوده و سواد اطلاعاتی کارکنان این دانشگاه در حد متوسط رو به بالا و مطلوبتری نسبت به کارکنان سایر دانشگاهها می‌باشد. در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی $50/9$ درصد پاسخهای صحیح ارائه شده از سوی کارکنان نشانگر سواد اطلاعاتی در حد متوسط و نه چندان مطلوب می‌باشد. در دانشگاه شهید بهشتی نیز، $50/5$ درصد پاسخها صحیح بودند که سواد اطلاعاتی کارکنان این دانشگاه را در حد متوسط و نه چندان مطلوبی نشان می‌دهد.

در پاسخ به دومین سؤال پژوهش، مبنی بر اینکه میزان استفاده کتابداران از ابزارهای جستجو و بازیابی منابع اطلاعاتی - اعم از دستی و ماشینی - چگونه است، پردازش داده‌های گردآوری شده نشان داد که طبق نظرات اکثریت کارکنان، تمام منابع و ابزارهای در نظر گرفته شده در این تحقیق، در کتابخانه‌ها موجود می‌باشد بر این اساس کمتر از

نیمی از کارکنان، یعنی ۳۰ درصد از چکیده نامه‌ها، ۳۵ درصد از فهرست برگه‌ای، ۳۶ درصد از بانکهای اطلاعاتی روی دیسک فشرده، ۳۹ درصد از کتاب‌شناسی‌ها و ۴۰ درصد از نمایه نامه‌ها برای یافتن اطلاعات مورد نیاز استفاده می‌کنند. در مقابل نسبت بیشتری از کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی، یعنی ۵۸ درصد از بانکهای اطلاعاتی پیوسته و ۶۹ درصد از اینترنت و ۷۱ درصد از فهرست کامپیوتری استفاده می‌کنند.

در پاسخ به سؤال اساسی سوم پژوهش، مبنی بر اینکه کتابداران کدام دانشگاه میزان مهارت بیشتری در برآوردن نیاز کاربران دارند، نتایج تحقیق نشان داد که کارکنان دانشگاه تربیت مدرس با میانگین ۴/۱۳ در حد زیاد و بیشترین میزان مهارت را در استفاده از منابع دارند. به همین ترتیب کارکنان دانشگاه تهران با میانگین ۴/۰۷، دانشگاه شهید بهشتی با میانگین ۴/۰۳، دانشگاه علوم پزشکی ایران با میانگین ۳/۷۷ و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با میانگین ۳/۶۲ در رده‌های بعدی از لحاظ میزان مهارت در برآوردن نیاز کاربران قرار دارند.

در پاسخ به سؤال اساسی چهارم پژوهش، مبنی بر اینکه بیشترین منبع مورد استفاده کتابداران در رشته تخصصی‌شان کدام است، نتایج تحقیق نشان داد که کتب فارسی با میانگین ۳/۸۲ و پایگاههای اطلاعاتی با میانگین ۳/۵۶ بیش از حد متوسط و تقریباً زیاد استفاده می‌شود و نشریات فارسی و کتب لاتین به ترتیب با میانگین ۳/۳۴ و ۳/۱ در حد متوسط به بالایی مورد استفاده قرار می‌گیرند. نشریات لاتین، پایگاههای اطلاعاتی بر روی دیسک فشرده (CD) و مجموعه مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی به ترتیب با میانگین امتیاز ۲/۷۶، ۲/۷۷ و ۲/۸۷ کمترین میزان استفاده را توسط کارکنان در رشته تخصصی‌شان دارند.

در پاسخ به پنجمین سؤال اساسی پژوهش، مبنی بر اینکه مهمترین روش مورد استفاده کتابداران برای روزآمد کردن و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری کدام است، نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که اینترنت بیشترین نقش را در این زمینه دارد، به طوری که ۸۰ درصد کارکنان از این روش استفاده می‌کنند. بر همین اساس ۶۱ درصد کارکنان، بحث و گفتگو با همکاران، ۵۹ درصد، شرکت فعال در برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت، ۵۴ درصد، فصلنامه‌ها و مجلات مرتبط به کتابداری، ۵۲ درصد، شرکت در سمینارها و گردهمایی‌های کتابداری، ۴۹ درصد، خبرنامه‌ها و بولتن‌ها و ۴۰ درصد،

پایگاههای اطلاعاتی آن لاین و ۳۵ درصد، عضویت و شرکت در انجمن های کتابداری را برای روزآمد کردن و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری ترجیح داده و مورد استفاده قرار می دهند.

در پاسخ به ششمین سؤال اساسی پژوهش، مبنی بر اینکه کتابداران در دوران خدمت جهت کسب اطلاعات تخصصی مورد نیاز چه مشکلاتی دارند، یافته های تحقیق نشان داد که ۶۴ درصد کارکنان کتابخانه ها تا حد زیاد و خیلی زیادی با مشکل عدم آگاهی از منابع جدید مواجه هستند. ۵۲ درصد از کارکنان با مشکل عدم تسلط کافی به متون انگلیسی در حد زیاد و ۲۵ درصد در حد متوسط مواجه هستند. ۵۰ درصد کارکنان تا حد زیاد و ۸ درصد تا حدودی مهارت های استفاده از رایانه و نرم افزارها را ندارند و ۴۶ درصد کارکنان کتابخانه های مورد بررسی تا حد زیاد و ۱۷ درصد تا حدودی عدم وجود اطلاعات تخصصی مورد نیاز را مانع دستیابی خود به اطلاعات عنوان نموده اند. مقایسه میزان مواجهه کارکنان با این مشکلات نشان می دهد که کارکنان کتابخانه دانشگاه تهران با میانگین ۳/۷۹ بیش از کارکنان سایر کتابخانه ها با مشکلات دستیابی به منابع مواجهند. کارکنان دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با میانگین ۳/۴۳، تربیت مدرس با میانگین ۳/۳۳، شهید بهشتی با میانگین ۳/۲۹ و علوم پزشکی ایران با میانگین ۲/۸۲ با این مشکلات در دستیابی به اطلاعات مواجه هستند.

در پاسخ به هفتمین سؤال اساسی پژوهش، مبنی بر اینکه دانشگاه های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس برای ارتقای سواد اطلاعاتی کتابدارانشان در طی دوران خدمت چه اقداماتی کرده اند، با توجه به نتایج به دست آمده و با نگاهی به کل جامعه آماری مشاهده می شود که کتابخانه های دانشگاه های مورد بررسی، برای کارکنان خود امکان شرکت در کارگاه های آموزشی یک یا چند روزه و همچنین آموزش های تخصصی کوتاه مدت را بیشتر از سایر فعالیتها فراهم نموده اند.

در پاسخ به هشتمین سؤال اساسی پژوهش، مبنی بر اینکه آیا آموزش های ضمن خدمت تأثیری در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران داشته است، نتایج نشان داد که ۵۴ درصد از پاسخهای کارکنان دوره گذرانده صحیح بود، در حالی که این نسبت برای کارکنان دوره نگذرانده برابر ۴۸/۸ درصد بود. بر این اساس مشاهده شد که

آموزشهای ضمن خدمت در ارتقای سواد اطلاعاتی کارکنان تا حدودی مؤثر بوده است و برای تأیید این موضوع، نتایج نشان داد که ۸۰ درصد کارکنان نیاز زیادی به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی، مانند آموزش در زمینه یافتن موضوع تحقیق، جستجو در منابع اطلاعاتی، گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارزیابی و آموزش مسایل حقوقی مربوط به اطلاعات، دارند و ۹۲ درصد کارکنان معتقدند که دریافت اطلاعات علمی تأثیر بسیار زیادی در زمینه حرفه کتابداری در بهبود کارایی یک کتابدار دانشگاهی دارد و ۹۲ درصد کارکنان اهمیت آموزش ضمن خدمت کتابداری را در حد بسیار زیادی ارزیابی نموده‌اند.

بحث و نتیجه گیری

برای بررسی فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاههای علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس در حد مطلوبی است، از نتایج اولین سؤال اساسی پژوهش استفاده شد.

در این تحقیق از دو معیار برای سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان استفاده شد: یکی بر اساس اظهارات کارکنان و دیگری بر اساس نسبت پاسخهای صحیح به آزمون چهار گزینه‌ای. در استفاده از معیار اول با توجه به اینکه در این تحقیق از طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای استفاده شد و با توجه به اینکه میانگین به دست آمده عددی بین ۱ تا ۵ می‌باشد و حدها بین متوسط و زیاد عدد ۳/۵ می‌باشد، لذا در صورتی که میانگین به دست آمده بزرگتر از ۳/۵ باشد، می‌گوییم که میزان سواد اطلاعاتی در حد مطلوبی می‌باشد که هر چقدر این میانگین به عدد ۵ نزدیکتر باشد، میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بیشتر است.

با توجه به مقادیر به دست آمده برای میزان سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه‌های دانشگاهها مشاهده شد که میانگین شاخصهای ۱۸ گانه بر اساس اظهارات کارکنان با میانگین درصد پاسخهای صحیح به آزمون متفاوت است. در سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بر حسب معیار دوم، اگر نسبت پاسخهای صحیح ارائه شده کمتر از ۲۰ درصد را خیلی بد، بین ۲۰ تا ۴۰ درصد را بد، ۴۰ تا ۶۰ درصد را متوسط، ۶۰ تا ۸۰ درصد را خوب و بالای ۸۰ درصد را بسیار خوب تعریف نماییم، در صورتی که نسبت پاسخهای صحیح ارائه شده بیش از ۶۰ درصد باشد، می‌توان گفت که سواد

اطلاعاتی کارکنان در حد مطلوبی می‌باشد و هر چقدر این میانگین به ۱۰۰ نزدیکتر باشد، میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بیشتر است.

با توجه به نتایج آزمون چهار گزینه‌ای و با توجه به دو معیار محاسبه شده می‌توان گفت که میزان سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه هر دانشگاه در حد متوسطی می‌باشد. در تحقیقات مشابهی که بر روی دانشجویان^{۲۱} و سرپرستاران بیمارستانها^۳ انجام گرفته همین نتایج به دست آمده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش موارد زیر پیشنهاد می‌شود: چون ۵۲ درصد از نیروها، جوان و پر انرژی هستند، با توجه به ظهور فناوری‌های جدید در امر اطلاع رسانی، باید نسبت به افزایش توان و دانش این کارکنان در ارائه خدمت به کاربران با فراهم آوردن امکانات آموزشی لازم اقدام نمود. با به کارگیری سیاستهای مناسب و شناخت مشکلات آنها می‌بایست زمینه مناسبی برای ارتقای سواد اطلاعاتی و تمهیداتی برای آموزشهای ضمن خدمت آنان در نظر گرفت. بیشترین مشکل از نگاه کتابداران عدم تسلط به متون انگلیسی و عدم مهارت استفاده از رایانه و نرم افزارها بیان شده است. برگزاری کلاسهای ICDL و کلاسهای آموزش زبان انگلیسی به طور مداوم پیشنهاد می‌شود. با توجه به اظهار نظر کتابداران در مورد نیاز به آموزشهای استفاده از رایانه پیشنهاد می‌شود در دوران تحصیل دروسی با عناوین سواد اطلاعاتی در دوران تحصیل کتابداران در دانشگاهها فراهم آید. همچنین پیشنهاد می‌شود مدیران و رؤسای کتابخانهها و دانشگاهها توجه بیشتری به کتابداران کرده و آنها را در ارتقای سواد اطلاعاتی یاری کنند. در پایان پیشنهاد می‌شود در هنگام آزمونهای استخدامی و یا پذیرش، نیروی انسانی متخصص کتابداری از نظر سطح سواد اطلاعاتی نیز بررسی شود.

۱. پریخ، م. و حسن زاده، ح، ۱۳۸۰، سواد اطلاعاتی: پژوهشی پیرامون چگونگی سبک سواد اطلاعاتی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. بهار و تابستان، ص ۳۱۷-۳۳۴.
۲. بختیار زاده، ا، ۱۳۸۱، بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهرا. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ص ۸.
۳. جولاهی ساروی، ل، ۱۳۸۵، بررسی میزان سواد اطلاعاتی سرپرستاران در بیمارستانهای خصوصی شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی واحد تهران شمال.